

**TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMDE
YABANCI DİL EĞİTİMİNİN KURUMSALLAŞMASI:
DARÜLFÜNUN ELSİNE (DİLLER) ŞUBESİ**

Yunus Emre PEHLİVAN

**FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2026**

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Genel Yayın No | General Publication Number: 1334
Sertifika no | Certificate Number: 77398

Filiz Kitabevi
Yayın No | Publication Number: 2026/84

Kitap Adı: Türkiye'de Yükseköğretimde Yabancı Dil Eğitiminin Kurumsallaşması:
Darülfünun Elsine (Diller) Şubesi
Book Title: The Institutionalization of Foreign Language Education in Turkish Higher
Education: Foreign Languages (Elsine) Department of the Darülfünun
ISBN: 978-625-8585-77-3
DOI: doi.org/10.64161/filiz.9786258585773

Tarih ve Düşünce Dizini Editörü: Doç. Dr. Metin ÜNVER

Yazar(lar) | Author(s): Editör: Metin ÜNVER | orcid.org/0000-0001-7417-3404
Kurum | Institution: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Yazar: Yunus Emre PEHLİVAN | orcid.org/0000-0002-1715-6373
Kurum | Institution: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Konu Kategorisi | Subject Categories: Eğitim Tarihi, Türk Yükseköğretim Tarihi, Yabancı Dil
Eğitimi, Osmanlı Tarihi | History of Education, Higher
Education History of Turkey, Foreign Language
Education, History of Ottoman Empire

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph
Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish
Ebat | Dimensions: 16 x 23 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 218

Yayın Tarihi | Publication Date: Temmuz 2026 | July 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: İstanbul, Türkiye

Mizanpaj | Layout: Vildan YAVUZ

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no: 77398)

© All rights reserved | Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri
San. ve Tic. Ltd. Şti.

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mollahüsrev Mah. Cemalyener Tosyalı Cad. No: 57A
Vefa-Fatih / İstanbul • Tel: +90 (212) 527 07 18
www.filizkitabevi.com • bilgi@filizkitabevi.com

ÖNSÖZ

Bu kitap 2017-2019 yılları arasında hazırlamış olduğum “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Yükseköğretimi’nde Yabancı Dil Eğitimi ve Dârülfünûn Elsine Şubesi (1908-1918)” adlı yüksek lisans tezinin yeniden gözden geçirilmesi ve gerekli görülen bazı ilave ve değişikliklerin yapılması suretiyle okuyucuya sunulmuştur.

1908 yılında Meşrutiyet’in yeniden ilan edilmesiyle başlayan II. Meşrutiyet Devri, siyasi olduğu kadar eğitim tarihi açısından da ayrı olarak değerlendirilmesi gereken bir dönemdir. Bu dönemde gerek Osmanlı idarecileri ve gerekse Osmanlı aydını, o zamana kadar ulaşan eğitim sorunları hakkında görüşlerini ifade edip birtakım çözüm önerilerini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte bu dönemin genelinde iktidara hâkim olan İttihat ve Terakkî Partisi, Osmanlı Devleti’nin kurtuluşunu eğitimde görmüş, parti programında eğitimin üzerinde önemle durmuş ve iktidarında da bu yönde faaliyetlerde bulunmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi’nde ele alınan eğitim konularından biri de yabancı dil eğitimi olmuştur.

Osmanlı Devleti’ndeki yabancı dil eğitimi ile alakalı çalışmaların çoğunda, yabancı dil eğitimi konusunda yabancı dil öğretimine yönelik açılan kurumlar ve bu kurumlarda okutulan diller üzerinde durulmuştur. Öğretim yöntemleri hakkında genel ifadeler kullanılmış, öğretimin ne suretle yapıldığı hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir. Yapılan çalışmaların önemli eksiklerinden biri de bu hususun ihmal edilmesi olmuştur. Çalışmamızda bu hususun üzerinde önemle durulmuş, arşivden elde edilen belgelerle birlikte müfredat programları da incelenerek öğretim yöntemleri hakkında detaylı bilgiler vermeye çalışılmıştır. Şunu da ifade etmek gerekir ki çalışmamızda sadece öğretim yöntemlerinin muhtevası hakkında bilgi verilmiştir. Bu öğretim yöntemlerinin artı ve eksi yönleri, ne derecede yararlı olduğu gibi hususlar dil bilimcilerinin değerlendirmesi gereken konular olduğundan bir tarihçi olarak konunun bu yönüyle alakalı herhangi bir yorumlama yapılmamıştır.

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde bir mektebin yüksekokul olarak belirlenmesinde dönemsel değişkenlikler ve belirsizlikler olmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki yazışmalarda da bu durum göze çarpmaktadır. Söz konusu durum çalışmamızda ele aldığımız bazı okullar için de geçerlidir. Çalışmamızda ele alınan okullar yüksekokul seviyesinde olduğundan bu okullardaki eğitim-öğretim faaliyetlerinden bahsedilirken yükseköğretim/öğretim ve yüksekokul kelimeleri sıklıkla kullanılmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak II. Meşrutiyet dönemine kadar olan süreçte Osmanlı Devleti’nde yabancı dil eğitimine yönelik faaliyetler hakkında ön bilgi verilmiştir. İkinci olarak da yazarların II. Meşrutiyet Dönemi

sürelî yayınlarında yer alan, yabancı dil eğitiminde gelinen nokta, sorunlar ve çözüm önerileri gibi hususları ifade ettikleri yazılardan yararlanarak yabancı dil eğitimi hakkında görüşler ele alınmıştır. Son olarak da II. Meşrutîyet Dönemi yükseköğretim kurumları olan Mekteb-i Mülkiye, Dârümuallimîn-i Âliye, Dârümuallimât, Ticaret Mekteb-i Âlisi, Mekteb-i Sultânî, Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi, Posta ve Telgraf Mekteb-i Âlisi, Maliye Mekteb-i Âlisi gibi programlarında yabancı dil dersi bulunan eğitim kurumlarında yabancı dil eğitimi incelenmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Osmanlı yükseköğretiminin en üst basamağında yer alan Dârülfünûn bünyesinde açılmış olan Elsine Şubesi'nin ilk dönemi (1910-1912), yine Dârülfünûn bünyesinde 1911-1913 yılları arasında verilmekte olan Fransızca gece dersleri ve son olarak da Elsine Şubesinin kapatılışından Elsine Şubesinin ikinci kez açılacağı 1915 yılına kadar olan dönemde Dârülfünûnda yabancı dil eğitimi ele alınmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise 1915 yılında tekrar açılıp 1918 yılına kadar faaliyet göstermiş olan Elsine/Lisan Şubesi; teşkilât, idarî yapı ve eğitim-öğretim boyutlarıyla ele alınmıştır. Son olarak da Elsine Şubesinin kapanmasının ardından Dârülfünûndan bağımsız bir şekilde açılıp 1918-1919 yıllarında faaliyet göstermiş olan Lisan Mektebinin incelenmesi ile çalışma bitirilmiştir.

Öncelikle sundukları hizmetlerle biz araştırmacıların bu zorlu süreçte çalışmalarını kolaylaştıran kütüphane ve arşiv çalışanlarına; çalışmalarım esnasında fikren ve manen desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım ve meslektaşlarım Mehmet Şerif Mahmutoğlu, Arş. Gör. Fatih Fırat, Öğr. Gör. Muhammed Emin Çalar ve Arş. Gör. Hüseyin Selçuk'a; tez savunma jürimde bulunan ve çalışmayı baştan sona gözden geçirip sunduğu fikirlerle çalışmanın daha iyi hale gelmesinde katkısı olan değerli hocalarım Prof. Dr. Mahir Aydın, Prof. Dr. Yasemin Tümer Erdem, Prof. Dr. Arsun Uras Yılmaz ve Dr. Öğr. Üyesi Şamil Mutlu'ya; çalışmanın kitaplaşması aşamasında çalışmayı baştan sona okuyup verdiği tavsiyelerle çalışmanın son halinin oluşmasında katkısı olan değerli meslektaşım Kerem Turgut'a; çalışmamla ilgili çevirilerde bana yardımcı olan başta İsmail Al olmak üzere, Ayşe Kavak, Doç. Dr. İrem Atasoy, Arş. Gör. Çağatay Yılmaz ve Uğur Usgel'e, ulaşamadığım kaynakları bana temin eden Doç. Dr. Ahmet Sait Özkul ve Ayşenur Erdoğan'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Özellikle çalışma konusunun belirlenmesi ve araştırma sürecinde bilgi, birikim ve teşvikleriyle bana cesaret veren, yol gösteren, ilgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bu araştırmanın kitaplaşmasında yardımını gördüğüm ve kitabın editörlüğünü de gerçekleştiren değerli hocam Doç. Dr. Metin Ünver'e teşekkür ve şükranlarımı özellikle bildirmek isterim.

Son olarak beni yetiştirip bugünlere gelmemi sağlayan, bütün yaşamım boyunca maddî ve manevî desteklerini hissettiğim annem İhtibar Pehlivan ve babam Cevdet Pehlivan'a saygı, sevgi ve minnetlerimi sunarım.

**İstanbul,
2026**

Yunus Emre PEHLİVAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLOLAR LİSTESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1908-1918 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDE YABANCI DİL EĞİTİMİ

1.1. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Dil Eğitiminin Tarihi Gelişimi	7
1.2. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Yabancı Dil Eğitimi Hakkında Tartışmalar	19
1.3. II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Yükseköğretiminde Yabancı Dil Eğitimi	35
1.3.1. Mekteb-i Mülkiye	35
1.3.2. Dârülmua'llimîn-i Âliye.....	46
1.3.3. Dârülmua'llimât	49
1.3.4. Ticaret Mekteb-i Âlisi	53
1.3.5. Mekteb-i Sultânî.....	61
1.3.6. Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi.....	64
1.3.7. Posta ve Telgraf Mekteb-i Âlisi	73
1.3.8. Maliye Mekteb-i Âlisi	74

İKİNCİ BÖLÜM
YABANCI DİL EĞİTİMİNİN KURUMSALLAŞMASI:
DÂRÜLFÜNÛN ELSİNE ŞUBESİ

2.1. Dârülfünûn Elsine (Diller) Şubesi (1910-1912)	77
2.1.1. Elsine Şubesinin Açılması ve İdari Yapısı	78
2.1.2. Dersler ve Muallimler	80
2.1.3. Öğrenciler	83
2.1.4. Şubenin Kapatılması ve Yabancı Dil Derslerinin Durumu	86
2.2. Dârülfünûnda Fransızca Gece Dersleri.....	91
2.3. 1913 Yılında Dârülfünûndaki Düzenlemeler Sonrası Yabancı Dil Dersleri.....	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YABANCI DİL EĞİTİMİNDE YAPISAL DEĞİŞİM:
DÂRÜLFÜNÛN LİSAN ŞUBESİ VE FAKÜLTESİ

3.1. Lisan Şubesinin Teşkilâtı ve İdarî Yapısı (1915-1918).....	108
3.2. Lisan Şubesinde Eğitim ve Öğretim	113
3.2.1. Ders Programı ve Muallimler.....	113
3.2.2. Öğretim	134
3.2.3. Öğrenciler	143
3.2.4. Sınavlar	149
3.2.5. Mezuniyet İmtihanları ve Mezunlar	151
3.3. Lisan Mektebi (1918-1919).....	157
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	167
EKLER	177
Ek-1: Ticaret Mekteb-i Âlîsi Kısım-ı Evvel Kısımında Okutulacak Yabancı Dil Derslerinin Müfredat Programı.....	177
Ek-2: Ticaret Mekteb-i Âlîsi Kısım-ı Sani Kısımında Okutulacak Yabancı Dil Derslerinin Müfredat Programı.....	183
Ek-3: Mekteb-i Sultânî Türkçe Kısımında Okutulacak Yabancı Dil Derslerinin Müfredat Programı	188

Ek-4: Mekteb-i Sultânî Fransızca Kısımında Okutulacak Yabancı Dil Derslerinin Müfredat Programı	190
Ek-5: Elsine Şubesi Talimatnamesi	194
Ek-6: Dârülfünûn Elsine Şubesinde Elsinenin Sûret-i Tedrisine Dair Talimatnâme	197
Ek-7: Dârülfünûn Ulûm-ı Aliye-i Diniye ve Edebiyat ve Elsine Şubeleri Müdürü İsmail Hakkı Bey'in İmzası	200
Ek-8: Dârülfünûn Edebiyat ve Lisan Fakültelerine Ait Antet	200
Ek-9: Lisan Mektebi Müdürü Mahmud Cevat Bey'e ait İmza	201
Ek-10: Lisan Mektebine Ait Antet	201
Ek-11: İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Lisan Şubesi Talebesine Mahsus Duhuliye Varakası	202
Ek-12: Lisan Fakültesi Muvakkat Kayıt Defteri (1331-1332).....	203
Ek-13: İstanbul Dârülfünûnu Lisan Şubesi Samiin Künye Defteri	205
Ek-14: Lisan Şubesi Mezunları	206

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1 Mekteb-i Mülkiyede Yabancı Dil Dersleri (1908).....	36
Tablo-2 Mekteb-i Mülkiyede Yabancı Dil Dersleri ve Muallimleri (1909)	37
Tablo-3 Mekteb-i Mülkiye’de Yabancı Dil Dersleri (1910)	38
Tablo-4 1910-1911 Ders Yılında Mekteb-i Mülkiyede Okutulan Yabancı Dil Dersleri	40
Tablo-5 1912’de Mekteb-i Mülkiyede Yabancı Dil Derslerine Giren Hocalar ve Elsine Mubassırları	42
Tablo-6 Mekteb-i Mülkiyede Yabancı Dil Dersleri (1912-1913).....	43
Tablo-7 Mekteb-i Mülkiyede Yabancı Dil Dersleri (1913-1914).....	44
Tablo-8 Hamidiye Ticaret Mektebinde Yabancı Dil Dersleri (1883).....	54
Tablo-9 Hamidiye Ticaret Mektebinde Yabancı Dil Dersleri (1894).....	55
Tablo-10 Ticaret Mekteb-i Âlîsinde Yabancı Dil Dersleri (1910)	57
Tablo-11 Ticaret Mekteb-i Âlîsi Kısım-ı Evvel Ders Programında Yabancı Dil Dersleri	58
Tablo-12 Ticaret Mekteb-i Âlîsi Kısım-ı Evvel’e Bağlı Meslek Şubesi Ders Programında Yabancı Dil Dersleri	59
Tablo-13 Ticaret Mekteb-i Âlîsi Kısım-ı Evvel’e Bağlı Serbest Dersler Programında Yabancı Dil Dersleri	59
Tablo-14 Ticaret Mekteb-i Âlîsi Kısım-ı Sâni Ders Programında Yabancı Dil Dersleri	60
Tablo-15 Dârü’l-Hilâfeti’l-Âliyye Medresesi Kısım-ı Tâli İçin Hazırlanan İlk Ders Programında Dil ve Edebiyat Dersleri (1 Ekim 1914).....	67
Tablo-16 Dârü’l-Hilâfeti’l-Âliyye Medresesi Kısım-I Tâli İçin Hazırlanan Ders Programında Dil Dersleri (1915).....	69
Tablo-17 Selâhaddîn-i Eyyûbî Külliye-i İslâmiyyesi Medresesi Ders Programı Dil Dersleri.....	70
Tablo-18 Dârü’l-Hilâfeti’l-Âliyye Medresesi İbtidâi Hâriç ve İbtidâi Dâhil Medreseleri Ders Programında Dil Dersleri	72

Tablo-19 Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi İbtidâi Hâriç ve İbtidâi Dâhil Medreseleri Ders Programında Dil Dersleri (1917-1918).....	72
Tablo-20 Elsine Şubesine Kayıt Olan Kişilerin Sayıları	84
Tablo-21 Elsine Şubesinde Öğrencilerin Seçtiği Dillerin Sayısı.....	84
Tablo-22 Edebiyat Şubesi Lisan Kısmı Ders Programı	89
Tablo-23 Edebiyat Şubesi Programında Lisan Dersleri	90
Tablo-24 Edebiyat Şubesinde Kabul Edilen Son Programa Göre Lisan Dersleri ve Muallimleri.....	91
Tablo-25 Fransızca Gece Dersleri Programı (1913-1914)	94
Tablo-26 Dârülfünûn-ı Osmânî Lisan Şubesi Ders Programı (1914).....	102
Tablo-27 Dârülfünûn-ı Osmânî Edebiyat Şubesindeki Yabancı Dil Dersleri (1914).....	103
Tablo-28 Lisan Şubesi İçin Hazırlanan İlk Ders Programı.....	114
Tablo-29 Lisan Şubesinde İhtiyaç Duyulan Muallimlikler	116
Tablo-30 Dârülfünûn Lisan Şubesi Ders Programı ve Muallimler.....	133
Tablo-31 Lisan Şubesine Kayıt için Müracaat Edenlerin Miktarları.....	144
Tablo-32 Lisan Şubesine Kayıt Edileceklerin Listeleri	145
Tablo-33 Lisan Şubesine Kayıt Olan Talebe-i Asliye ile Harici Talebenin Miktarları.....	146
Tablo-34 Lisan Şubesinden Tasdikname Alanlar	156
Tablo-35 Lisan Şubesi Mezunları	156
Tablo-36 Dârülfünûn Lisan Şubesi'nden Lisan Mektebine Geçen Muallimler.....	158
Tablo-37 Lisan Mektebi Kadrosu (1918-1919).....	159

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
BEO	: Bab-1 Ali Evrak Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
DH.İ.UM	: Dahiliye, İdare-i Umumiyye
DH.İD	: Dahiliye, İdare
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
IRCICA	: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İ.MF	: İrade, Maarif
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MF	: Maarif Nezareti
MF.ALY	: Maarif Nezareti, Tedrisatı Aliye Dairesi
MF.MKB	: Maarif Nezareti, Meclis-i Kebir-i Maarif
MF.MKT	: Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi
nr.	: Numara
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vr.	: Varak